

ALS PAPA VASTZIT

*Verkennd onderzoek naar het in beeld krijgen van
kinderen met een ouder in detentie binnen het
jeugdlandschap*

Marjolein Verbiest², Annemieke Wolthuis¹, Derya Demircay², Ilja Otjens¹, Anouk Smeenk¹, Inge Bastiaanssen² en Bart Claes¹

¹ Avans Hogeschool, Centre of Expertise Veerkracht & Veiligheid, Lectoraat Transmuraal Herstelgericht Werken

² Avans Hogeschool, Centre of Expertise Perspectief in Gezondheid, Lectoraat Participatieve Innovatie in het Jeugdlandschap

INHOUD

Aanleiding	3
Kinderen en gezinnen met een vader in detentie	3
Impact van opgroeien met een vader in detentie.....	3
Over de muren heen	4
Het Jeugdlandschap nadrukkelijker in beeld brengen.....	5
Onbekend maakt onbemind	5
Doelstelling en onderzoeksvragen.....	6
Methode	7
Onderzoeksdesign	7
Interviews professionals.....	7
Data-analyse	7
Ethiek	7
Resultaten	8
Kinderen in beeld	8
Hulp en steun bieden	10
Belemmerende factoren.....	12
Bevorderende factoren	12
Ondersteuningsbehoeften kinderen en gezinnen	13
Conclusie	15
Samenvatting en duiding van de resultaten.....	15
Implicaties voor praktijk, beleid en onderzoek.....	16
Vervolgonderzoek.....	17
Literatuur	18

Kinderen en gezinnen met een vader in detentie

Er is in Nederland een groot aantal kinderen dat een van hun ouders moet missen omdat de ouder in detentie verblijft. Door een gebrek aan structurele registratie is het niet precies duidelijk om hoeveel kinderen het exact gaat. Gegevens van het Prison Project (2019) laten een schatting zien van 25.000 kinderen op een willekeurige dag in Nederland (Verhagen-Braspenninckx et al., 2024). Voor veel van deze kinderen verdwijnt een belangrijke hechtingsfiguur van de ene op de andere dag uit hun dagelijks leven. Niet zelden zijn ze er getuige van dat een arrestatieteam de woning binnenvalt en hun vader voor hun ogen van het bed licht en meeneemt (Reef & Omskerk, 2019). Voor kinderen en hun ouders is dit een zeer ingrijpende gebeurtenis, die veel onveiligheid, onduidelijkheid, onzekerheid en stress veroorzaakt.

Bij verreweg de meeste van deze 25.000 kinderen gaat het om de vader die in detentie zit. Binnen de groep van gedetineerde ouders is de groep gedetineerde moeders een stuk kleiner dan de groep van gedetineerde vaders. In veel gevallen wordt er zowel bij de strafmaat als tijdens de detentie meer rekening gehouden met het ouderschap van een gedetineerde moeder dan van een vader (Reef & Doekhi, 2022). In het geval van vaders gaat de aandacht van betrokken professionals in de strafrechtketen gaat vooral uit naar de gedetineerde zelf maar niet naar zijn ouderschap. Kinderen en hun gezin komen niet automatisch in beeld bij hulpverlenende instanties en/of krijgen niet de aandacht die ze als gevolg van de detentie van een ouder nodig hebben. Deze kinderen hebben behoefte aan informatie, ondersteuning, zorg voor mogelijke trauma's en voldoende expertise onder hulpverleners (Kinderombudsman, 2017).

Impact van opgroeien met een vader in detentie

Kinderen met een vader in detentie ervaren problemen op vele gebieden: de cognitieve en emotionele ontwikkeling, gedrag, lichamelijke gezondheid en het sociale functioneren. Studies tonen aan dat kinderen op korte termijn gevoelens van gemis en verdriet door het verlies van vaders ervaren, als ook schaamte en verwarring, en op langere termijn vaker last hebben van depressies en andere internaliserende problematiek, zoals angststoornissen en post-traumatische stress symptomen (Arditti et al., 2003; Miller, 2006; Murray & Farrington, 2008; Wilbur et al., 2007). Kinderen met een vader in detentie laten ook vaker suïcidaal gedrag zien dan kinderen die geen vader in detentie hadden (Davis & Schlafer, 2017).

Van alle korte termijn gevolgen worden verandering in gedrag, gedragsproblemen en gedragsstoornissen, het meest gerapporteerd in onderzoek naar kinderen met een ouder (meestal de vader) in detentie. Sneller geïrriteerd zijn, agressieproblemen en antisociaal gedrag wordt ook vaak benoemd in studies over kinderen met een vader in detentie in vergelijking met kinderen zonder een gedetineerde ouder (Geller et al, 2012; Murray & Farrington, 2008; Wildeman, 2010; Haskins. 2015, Haskins et al. 2018). Verder hebben deze kinderen een grotere kans op problemen in het cognitief functioneren vanaf de

basisschoolleeftijd (Haskins et al., 2018). Zij kunnen slechter gaan presteren op school en hebben vaker aandachtsproblemen (Geller et al., 2012; Haskins et al., 2018). Uit onderzoek blijkt dat jongens met een vader in detentie een grotere kans hebben om zelf later ook in detentie te raken (Murray & Farrington, 2008). Dit fenomeen wordt intergenerationele criminaliteit of overdracht genoemd.

De detentie van vader werkt ook door naar de sociale omgeving van hun kinderen. Deze kinderen hebben – als gevolg van het stigma van een vader in detentie – een groter risico om in een sociaal isolement terecht te komen en hebben meer moeite om hechte vriendschapsrelaties te onderhouden (Haskins et al., 2018). Zij krijgen vaker te maken met sociale exclusie zoals slechte integratie op school, financiële stress, en/of uithuisplaatsing (Cochran et al., 2018; Miller, 2006). Zij hebben ook een grotere kans om zich te richten op leeftijdsgenoten met meer negatief gedrag (Cochran et al., 2018). Daarnaast neemt de kwaliteit van de vader-kind-relatie vaak af (Davis & Shlafer, 2017). Ook kan het contact tussen vader en het kind afhankelijk worden van de relatie die partner (veelal moeder) heeft met vader. De moeder wordt dan de gatekeeper in het contact tussen de gedetineerde vader en diens kind (Swisher & Wallas, 2008). Zonder afbreuk te doen aan de lastige positie waar moeders zich kunnen bevinden, kinderen zijn van nature loyaal aan beide ouders. Een gebrekkige identificatie met een ouder kan leiden tot loyaliteitsconflicten en een ongunstige beginnende identiteitsontwikkeling (waar het kind wel of niet op een ouder mag of durft te lijken) (Van der Valk et al., 2015).

Verschillende studies laten zien dat negatieve effecten minder kunnen worden na afloop van de detentie maar ook na de detentie nog kunnen voortduren en de psychosociale ontwikkeling van kinderen belemmeren tot in de volwassenheid (Murray & Farrington, 2008; Burgess-Proctor et al., 2016; Davis & Shlafer, 2017). Vroegtijdige signalering en ondersteuning is dus noodzakelijk om ernstige problemen op het gebied van het welzijn van het kind dan wel intergenerationele overdracht te voorkomen.

Over de muren heen

Het lectoraat Transmuraal Herstelgericht Werken, met onder meer het ZonMW-project 'Ouder in Detentie', streeft ernaar om te verkennen hoe deze kinderen in beeld gebracht kunnen worden en in hun individuele ondersteuningsbehoeften kunnen worden voorzien. Het behouden of herstellen van de relatie tussen vader en kind wordt als een belangrijk onderdeel gezien van deze ondersteuningsbehoefte. Dit draagt bij aan zowel aan het verminderen van risicofactoren als het vergroten van beschermingsfactoren voor zowel vader als kind (Allgood et al., 2012; Venema et al., 2020; Tripp, 2009). Het lectoraat is ook mede-initiatiefnemer van het Expertisecentrum KIND, Ouder en Detentie, een netwerkorganisatie die kinderen met een gedetineerde ouder en hun sociale netwerk informeert en adviseert vanuit het gedachtengoed van kinderen en hun rechten en een krachtgerichte aanpak.

Om effectief aandacht te hebben voor de ondersteuningsbehoefte van kind, achterblijvende moeder en behoud of herstel te realiseren in de relatie met de gedetineerde vader, is het van belang dat er goed transmuraal (over de muren heen) wordt samengewerkt met organisaties buiten de gevangensmuren, zoals gemeenten en organisaties in het sociaal

domein en het brede jeugdlandschap waaronder preventie opvoedsteun voor kinderen en gezinnen. Echter is die opdracht niet zo eenvoudig. Het verschil tussen binnen en buiten vertaalt zich naar de van elkaar te onderscheiden doelen, kaders en werkvormen van professionals en organisaties.

Het Jeugdlandschap nadrukkelijker in beeld brengen

Het justitieel en penitentiair kader is sterk verschillend van het jeugdlandschap. Het jeugdlandschap kan gedefinieerd worden als de organisaties en diens hulpverleners die zich bezighouden met preventie, steun en hulp bij vragen en problemen rondom opgroeien en opvoeden. Deze activiteiten kunnen bestaan uit preventieve, outreachende activiteiten tot specialistische jeugdhulp. Uit de praktijk van de jeugdhulp weten we dat gezinnen met meervoudige en complexe problemen, waaronder een vader in detentie, veelal in beeld vanwege jeugdbeschermingsmaatregelen zoals een ondertoezichtstelling. Zij ontvangen daarbij vaak al specialistische jeugdhulp. Echter, preventie, steun of hulp voor kinderen en gezinnen met een vader in detentie hoeft niet altijd justitieel of specialistische van aard te zijn. Het kan ook gaan om preventieve activiteiten of steun organiseren. Die steun kan formeel zijn, zoals extra aandacht op school van een onderwijsassistent of intern begeleider. Steun kan ook informeel zijn, bijvoorbeeld uit het eigen netwerk zoals een oom die samen met het kind op bezoek gaat bij vader. Vroegtijdige preventie, steun of hulp kan jeugdbeschermingsmaatregelen en specialistische jeugdhulp voorkomen (Van Yperen et al., 2023).

Nu lijkt het zo dat gezinnen waar niet direct een crisissituatie ontstaan niet benaderd worden met de vraag naar of er sprake is van een ondersteuningsbehoefte. Een groot deel van deze kinderen en gezinnen zijn ook niet in beeld. Echter, vanuit de jeugdwet bestaat de verantwoordelijkheid van gemeenten en jeugdhulpinstellingen uit een aantal taken, zoals het versterken van het opvoedkundig klimaat in gezinnen, het adviseren van professionals met zorgen over een kind en het adviseren van kinderen en jongeren met vragen en problemen (Jeugdwet, 2014). Deze preventieve en outreachende taak komt nauwelijks van de grond (Van Yperen, et al. 2023).

Onbekend maakt onbemind

Ondanks het feit dat kinderen onbedoeld mede-slachtoffers zijn van de detentie van vader, is er geen landelijk aanpak die de rechten van het kind centraal stelt en ervoor zorgt dat de impact van detentie op kinderen beperkt blijft. Meer nog, de afstand tussen beide werelden is erg structureel en systemisch van aard. Instituten en organisaties in beide werelden, justitieel/penitentiair en het jeugdlandschap, worstelen met de kernvraag, wat is onze maatschappelijke opdracht naar kinderen van gedetineerde vaders en hun achterblijvende gezinnen? Het beantwoorden van die vraag brengt de stakeholder tot missie, visie en een opdracht ten aanzien van kinderen van gedetineerde vaders, dus ook naar hun rol in het ondersteunen van kinderen en gezinnen, als het werken aan herstel van de relatie tussen kind en gedetineerde ouder.

Niet verwonderlijk dus dat deze grote groep van kinderen en gezinnen voor beide werelden volstrekt onzichtbaar is. We hebben weinig tot geen zicht op wat de concrete ondersteuningsbehoeften van kind en gezin zijn, noch welke preventie, steun of hulp kan bijdragen aan het herstel van de relatie tussen kind en gedetineerde ouder. Praktijkgericht onderzoek is noodzakelijk met als focus: (1) het zichtbaar maken van deze doelgroep (overeenkomsten en verschillen), (2) naar hen te luisteren, hen te bevragen en hen mee laten participeren in (3) het zoeken naar welke aanpak wérkt in het bereiken van kinderen en gezinnen en wat daarover reeds bekend is (wetenschappelijke, praktijk en ervaringskennis), en (4) welke (verschillende) ondersteuningsbehoeften er zijn, (5) welke activiteiten in preventie, steun of hulp bijdragen aan het behoud of herstel van de relatie tussen kind en gedetineerde ouder en (6) wat dit vraagt van organisaties in het jeugdlandschap en penitentiaire inrichtingen binnen de bestaande beleids- en juridische kaders. Een dergelijke verkenning vanuit het perspectief van kinderen en gezinnen is nog nooit uitgevoerd.

Doelstelling en onderzoeksvragen

Samen met verschillende belanghebbenden (kinderen, ouders, professionals uit het jeugdlandschap en experts op het gebied van de beleids- en juridische kader) wilden onderzoekers van de lectoraten 'Transmuraal Herstelgericht Werken' en 'Participatieve Innovatie in het Jeugdlandschap' van Avans Hogeschool een eerste verkenning uitvoeren naar het zichtbaar maken van kinderen met een ouder in detentie binnen het jeugdlandschap. De volgende onderzoeksvragen zijn verkend:

Via welke organisaties in het jeugdlandschap zijn kinderen met een ouder in detentie zichtbaar?

Welke preventie, steun en/of hulp bieden deze organisaties aan kinderen met een ouder in detentie en wat zijn daarbij bevorderende en belemmerde factoren?

Welke ondersteuningsbehoeften hebben kinderen met een ouder in detentie?

METHODE

Onderzoeksdesign

Dit verkennend onderzoek maakte gebruik van kwalitatieve onderzoeksmethoden.

Interviews professionals

De onderzoeksvragen werden onderzocht met behulp van gestructureerde diepte-interviews met professionals (n=15) werkzaam in het jeugdlandschap in de regio Midden- en West-Brabant. Professionals werden geworven via de bestaande netwerken van de onderzoekers. Tijdens de interviews werden audio-opnames gemaakt. Deze opnames werden verbatim getranscribeerd door aTrain. De transcripten werden vervolgens door onderzoekers gecontroleerd op kwaliteit, geanonimiseerd en opgeslagen op de beveiligde Research Drive van Avans Hogeschool. De interviews duurden tussen de 45 en 60 minuten.

Data-analyse

Transcripten werden verdeeld over vier onderzoekers en op basis van een analyseplan werden de transcripten open gecodeerd en thematische geanalyseerd. Elk transcript werd eerst aandachtig doorgelezen door een onderzoeker. Vervolgens werden er willekeurige codes verbonden aan tekstfragmenten die betrekking hadden op de onderzoeksvragen (open codering). Vervolgens werden deze codes geclusterd (axiaal codering), wat resulteerde in een set hoofdthema's per onderzoeksvraag. In een gezamenlijke werksessie werden alle hoofdthema's per onderzoeksvraag verzameld en waar mogelijk nog verder geclusterd.

Ethiek

Als voorbereiding op de dataverzameling zijn een Privacy Risk Assessment, informed consent formulier en interviewvragen ontwikkeld en positief beoordeeld door de Ethische Toetsingscommissie Avans (ref: 24.015). Alle deelnemende professionals zijn geïnformeerd over het doel en de werkwijzen binnen het onderzoek en hebben schriftelijk toestemming gegeven voor hun deelname. De onderzoeksgegevens zijn geanonimiseerd opgeslagen op een beveiligde, digitale omgeving (Research Drive) binnen Avans Hogeschool.

RESULTATEN

Kinderen in beeld

Tabel 1 geeft een overzicht van de professionals die deelnamen aan het onderzoek, hun functie en het type organisaties waarvoor zij werkzaam waren. Alle geïnterviewde professionals (n=15) gaven aan een of meerdere kinderen in beeld te hebben in hun huidige praktijk of organisatie met een ouder in detentie. Kinderen komen bij hen in beeld doordat het kind of de ouder(s) het zelf vertellen, door er zelf proactief naar te vragen of via informatieoverdracht. Bij twijfel of vermoedens kiest de professional er vaak voor om proactief het gesprek aan te gaan met het kind of de achterblijvende ouder.

Organisatie	Functie professionals
Huisartsenpraktijk	Praktijkondersteuner Huisarts (POH) GGZ Jeugd
Jongerenwerk	Ambulant jongerenwerker
Politie	Wijkagent
Basisschool	Directeur
VMBO	School maatschappelijk werker (SMW)
Gemeente	Coördinator schakelteam Preventie met Gezag (PmG)
Gemeente	Projectleider Jeugd, Scholen en Vroegsignalering (PmG)
Centrum Jeugd en Gezin	Jeugdprofessional Complexe Veiligheidscaasüstiek (CVC)
Basis GGZ	Preventiemedewerker/verpleegkundige Ypse (KOPP / KOV)
Specialistische GGZ	Psychotherapeut Reinier van Arkel trauma
Sterk Huis	Jeugd- en gezinshulpverlener
Sterk Huis	Ambulant jeugd- en gezinshulpverlener
Sterk Huis	Gedragwetenschapper
Sterk Huis	Ambulant hulpverlener
Sterk Huis	Groepsmentor

Tabel 1. Deelnemende professionals binnen het jeugdlandschap

De mate waarin deze kinderen in beeld zijn varieert echter tussen de professionals is weergegeven in tabel 2. Van de 15 professionals die zijn geïnterviewd was er niet een die aangaf géén kinderen in beeld te hebben waarvan een ouder in detentie verblijft (--). Vier professionals (jongerenwerker, wijkagent, SMW VMBO en preventiemedewerker basisGGZ) gaven aan dat zij deze kinderen beperkt in beeld hebben (-). Over het algemeen vragen zij hier echter niet proactief naar en voelen zich hier ook niet verantwoordelijk voor. Vaak vertelt een kind of ouder het zelf aan deze professionals (jongerenwerker, SMW, preventiemedewerker basisGGZ) of krijgt de professional via de gemeente te horen dat in detentie verblijft (wijkagent). Doordat kinderen/jongeren vaak (nog) geen specifieke hulpvraag hebben of er al hulpverlening gestart is bieden deze professionals geen (aanvullende) preventieve, outreachende hulp.

Drie professionals (POH GGZ jeugd, gemeente (project PmG), Jeugdprofessional CVC van CJG) hebben de detentie van ouders regelmatig in beeld (+), maar gaven aan hierin ook weinig proactief te werk te gaan. De gemeente (PmG) gaf bijvoorbeeld aan dat zij deze kinderen niet proactief opsporen en dat zij ook niet outreachend te werk gaan; alleen als jongeren dreigen af te glijden naar de criminaliteit én zij een ouder in detentie hebben ziet de gemeente dit wel als een risicofactor waarvoor zij hulp inschakelen. Deze professionals gaven tevens aan dat er geen vaste afspraken zijn over het in beeld brengen van deze kinderen, dat er geen registratiesysteem is en dat de samenwerking met relevante partijen in de regio op dit vlak (o.a. penitentiaire inrichtingen (PI's)) beperkt is.

De overige zeven professionals (directeur basisschool, psychotherapeut specialistische GGZ en vijf professionals werkzaam bij Sterk Huis) hebben de detentie van kinderen vrijwel altijd in beeld. In het geval van de professionals van Sterk Huis gaat het om multi-probleem gezinnen waarbij sprake is van specialistisch jeugdhulp. Zij brengen proactief de thuis-/gezinssituatie van het kind in beeld en beide ouders worden betrokken in de hulpverlening. De detentie van een ouder komt op die manier vrijwel altijd aan het licht. Deze professionals voelen zich verantwoordelijk voor het in beeld brengen deze groep kinderen. Zij bieden tevens passende hulp/steun op basis van de impact die de detentie van de ouder heeft op het kind. Ook is er een goede samenwerking met en informatieverstrekking vanuit het justitiële werkveld (PI's).

De directeur van een basisschool, gelegen in een aandachtswijk in Breda waarbij diverse problemen spelen waaronder criminaliteit, gaf aan dat er meerdere kinderen op de school (ook broers en zussen) te maken krijgen met een ouder in detentie en dat de school hier vrijwel altijd van op de hoogte is. In de school zijn duidelijke afspraken gemaakt over het in beeld krijgen van deze kinderen en het bieden van hulp en steun aan het kind. Dit doen zij in samenwerking met in- en externe professionals, zoals een brugfunctionaris en interne begeleiders.

Organisatie in jeugdlandschap	Mate waarin kind met ouder in detentie in beeld is
Huisartsenpraktijk	+
Jongerenwerk	-
Politie	-
Basisschool	++
VMBO	-
Gemeente	+
Centrum Jeugd en Gezin	+
Basis GGZ	-
Specialistische GGZ	++
Sterk Huis	++

Tabel 2. Mate waarin professionals in het jeugdlandschap kinderen met ouder in detentie in beeld hebben.

Professionals werkzaam in het specialistische jeugdlandschap (specialistische GGZ, Sterk Huis) hebben met grote regelmaat kinderen met een ouder in detentie in beeld. Beide ouders (ook indien ze in detentie verblijven) betrokken bij de hulpverlening aan het kind/gezin en wordt de thuissituatie van het kind proactief in kaart gebracht. Deze professionals zien het als hun taak om de mogelijke detentie van de ouder en de impact daarvan op het kind in beeld te krijgen. Zij bieden echter ook voornamelijk reactief hulpverlening aan; alleen als er een hulpvraag is, gerelateerd aan de gevolgen van het hebben van een ouder in detentie (trauma, hechtingsproblematiek, gedragsproblematiek).

De volgende quotes illustreren de wijze waarop en mate waarin de detentie van een ouder in beeld komt bij professionals in het jeugdlandschap.

“Dat vertellen ouders vaak zelf. Ja, bij kleuters hoor je het vaak van de kleuters zelf” (directeur basisschool)

“Wij krijgen schriftelijke informatie wel vaak via Veilig Thuis en de overdracht” (jeugdprofessional CJG)

“Wij proberen zo min mogelijk te vermoeden. Dus daar waar je twijfelt, ga je het gesprek aan” (directeur basisschool)

“Het is niet de eerste vraag die wij stellen. Je wilt natuurlijk wel weten als je een jongere spreekt, hoe is de thuissituatie. En dan kom je er uiteindelijk wel achter dat een ouder gedetineerd zit ja” (coördinator PmG Gemeente / POH GGZ Jeugd)

“Kinderen worden vaak geplaatst door de rechter. En die zijn ofwel vrijwillig hier, ofwel onder voogdij of voogd. Dus daar krijg je dan wel je informatie vandaan. Dus wij weten altijd wel dat een ouder in detentie zit als dat zo is.” (ambulant jeugd- en gezinshulpverlener)

Hulp en steun bieden

Alle professionals die we spraken vertelden dat zij hulpverlening bieden aan kinderen met een ouder in detentie en hun gezinnen. Deze hulpverlening varieert echter in type en intensiteit, afhankelijk van de functie en het takenpakket van de professionals.

Over het algemeen werden de volgende soorten steun en hulp genoemd: het bieden van psycho-educatie, uitleg en duidelijkheid geven aan het kind (bijv. m.b.v. een boek of word and pictures), het ontschuldigen van het kind, het kind een stem geven en gezien en gehoord laten voelen, de behoeften van het kind in kaart brengen, het contact tussen het kind en de ouder in detentie herstellen/behouden (bijv. door mee te gaan naar de PI), doorverwijzen voor hulpverlening, het bieden van hulpverlening (bijv. trauma, rouw/verlies, gedrag), de ouder in detentie betrekken bij hulpverlening, de veiligheid van het kind waarborgen (bijv. wanneer de ouder weer uit detentie komt), maatwerk (bijv. cultuurspecifieke) en praktische ondersteuning bieden (bijv. hulp bij vrijetijdsbesteding, meegaan naar voetbalwedstrijd kinderen, financiële aspecten bekijken).

Tabel 3 geeft een overzicht van de soorten hulpverlening aan kinderen met een ouder in detentie per organisatie in het jeugdlandschap, zoals benoemd in de interviews.

	Organisatie/professionals in jeugdlandschap									
	POH GGZ Jeugd	Jongerenwerk	Politie/wijkagent	Basisschool	VMBO	Gemeente PmG	Centrum Jeugd & Gezin	Basis GGZ	Specialistische GGZ	Sterk Huis
Hulpverlening										
Psycho-educatie/uitleg geven							X		X	X
Monitoren welzijn kind	X	X	X		X		X			
Boek, word and pictures							X			X
Ontschuldigen van kind	X				X			X	X	
Kind een stem geven					X				X	X
Kind gezien en gehoord laten voelen	X	X		X	X		X	X	X	X
Behoeften van kind in kaart brengen		X			X					X
Herstel/behoud contact kind en ouder					X				X	X
Doorverwijzen voor hulpverlening	X		X	X	X	X	X		X	
Bieden van hulpverlening	X			X					X	X
Ouder in detentie betrekken									X	X
Veiligheid van kind waarborgen	X		X		X		X		X	
Maatwerk / cultuursensitief werken		X				X	X			X
Praktische ondersteuning bieden		X		X						
Samenwerking met PI									X	X

De volgende quotes illustreren de verschillende soorten hulpverlening die in het jeugdlandschap wordt gegeven aan kinderen en gezinnen waarvan een ouder in detentie verblijft.

"Voor de psycho-educatie doe ik het gewoon op mijn eigen manier. Waar ik denk dat dat passend is. Dus ik zoek een leuk boek wat erbij past. Of ik maak een word and picture boekje waarin we stap voor stap uitleggen waar papa is" (jeugdprofessional CJG)

"Als het gaat om een ouder die in detentie zit vanwege seksueel misbruik bij het kind of bij een familielid van het kind, dan zou je misschien kunnen samenwerken met slachtofferhulp. Maar ik denk dat de organisatie altijd kijkt om het binnen de organisatie aan te bieden" (ambulant hulpverlener Sterk Huis)

"Nou, niet iets standaard. Maar ik denk dat wat wel een soort standaard is, is dat ook die gedetineerde wel een rol krijgt in de behandeling van deze kinderen. Ja, en ook als die dader is in het verhaal van dit kind" (psychotherapeut specialistische GGZ).

"Enige protocol dat wij hanteren is richting Veilig Thuis. Dus dat je de veiligheidscode en dat soort dingen... lijstjes met hulpmiddelen; heb je alles gedaan om veiligheid te waarborgen de juiste stappen ondernomen? Je kunt altijd advies vragen ook hè" (schoolmaatschappelijk werker VMBO)

"Ja, daar is niet een speciale methodiek voor op de groep, maar wat wij natuurlijk doen in het algemeen is de kinderen en jongeren een veilige basis bieden met een duidelijke structuur, een groep waar ze mogen zijn, wie ze zijn en waar ze ondersteund worden bij hun problemen van de dingen waar ze dagelijks tegenaan lopen" (jeugd- en gezinshulpverlener Sterk Huis)

“Er zijn zorginstanties waar we aan kunnen kloppen zoals de GGD, de gemeente en Centrum Jeugd en Gezin” (wijkagent)

Belemmerende factoren

Alle professionals spraken over factoren die het in beeld krijgen van de detentie van ouders en het bieden van preventie, steun of hulp. Deze zijn in te delen in factoren gerelateerd aan het kind, de ouder(s)/het gezin, de professional en de samenwerking tussen organisaties. De volgende belemmerende factoren werden in de interviews genoemd:

- **Kind:** geen hulpvraag
- **Ouder/gezin:** geen hulpvraag, taalbarrière, complexe gezinssituatie, weerstand, vrijwillig kader, taboe
- **Professional:** gebrek aan kennis, eigen ethiek/normen en waarden, gebrek aan protocol/werkwijze, geen sturing uit organisatie, negatieve ervaringen, gebrek aan expertise, handelingsverlegen, angst, werkdruk, gebrek aan (standaard) training, informatiegebrek
- **Samenwerking:** Geen samenwerking (met PI), kind check niet goed uitgevoerd, geen overdracht (vanuit PI), geen zicht op sociale kaart, AVG/privacy/informatiedeling, lange wachttijden bij doorverwijzing

Het meest opvallend was dat de samenwerking met en informatieverstrekking vanuit de PI's vaak beperkt is. Het CJG gaf bijvoorbeeld aan dat zij via de algemene telefoonnummers van de PI's op zoek moeten gaan naar ouder van een kind. Ook de basisschool heeft geen/beperkt contact met PI's en komen er alleen via het kind of de achterblijvende ouder achter dat een ouder in detentie verblijft. Een uitzondering hierop is de professionals van Sterk Huis die aangaven wel een goede samenwerking met de PIs te hebben als het gaat om ouders in detentie.

Bevorderende factoren

Naast belemmerende zijn er ook bevorderende factoren genoemd voor het in beeld krijgen van de detentie van ouders en het bieden van preventie, steun of hulp. Deze zijn in te delen in factoren gerelateerd aan de ouder(s)/het gezin, de professional en de samenwerking tussen organisaties:

- **Ouder/gezin:** empowerment van ouders
- **Professional:** proactief uitvragen, training (AVG, kennis en vaardigheden), coachingsrol, niet oordelen, ervaring opdoen/learning on the job, meerzijdige partijdigheid, handelen op gevoel, durf om het gesprek aan te gaan
- **Samenwerking:** duidelijke taakverdeling, sparren met collega's, informatie delen, vertrouwen tussen betrokken organisaties, samenwerking

Ondersteuningsbehoeften kinderen en gezinnen

De geïnterviewde professionals noemden veel verschillende zaken waar volgens hen kinderen/jongeren en hun gezinnen behoefte aan hebben wanneer een ouder in detentie verblijft. Deze zijn in te delen in behoeften waar de professionals in kan ondersteunen, behoeften waar het netwerk in kan ondersteunen of andere behoeften van het kind:

Behoeften waar een professional kan ondersteunen	Behoeften waar het netwerk kan ondersteunen	Andere behoeften van het kind
Contact met ouder in detentie	Stabiel vangnet	Voorbeeld-/ vaderfiguur
Ontschuldigen	Steun	Acceptatie
Psycho-educatie	Stigma wegnemen	Geen oordeel
Bespreekbaar maken	Nabijheid	Lotgenotencontact
Stem van kind horen	Schaamte wegnemen	Liefde
Goede begeleiding	Kwetsbaarheid verminderen	Ontspanning/kunnen chillen
Maatwerk	Erkenning	Neutrale plek
Duidelijkheid	Materiële / praktische hulp	
Eerlijkheid		
Hulp bij angst-, trauma, gedrags-, hechtingsproblematiek		
Aandacht voor culturele aspecten		
Status quo behouden		
Angst wegnemen		
Taboe wegnemen		
Laagdrempelige hulp		
Onbevooroordeelde hulp		
Hulpverlening met passie		
Puur en eerlijk		
Mee naar bezoek in detentie		
Verwachtingsmanagement		
Vertrouwensband opbouwen, daarna diepgang in gesprekken		

Tabel 4. Ondersteuningsbehoeften van kinderen en gezinnen met een ouder in detentie volgens professionals in het jeugdlandschap

De volgende quotes illustreren de verschillende ondersteuningsbehoeften van kinderen/jongeren en hun gezinnen volgens professionals in het jeugdlandschap.

“Ik denk om te horen dat er iemand achter je staat, tenminste als ze dan contact hebben met je, dat je het daarover kan hebben. En dat ze daar zich wel gesterkt in voelen. En iets van hun verhaal kwijt kunnen” (schoolmaatschappelijk werker VMBO)

“Ik heb het met deze jongeren vooral over loyaliteit, dat vader veroordeeld is omdat hij bepaald gedrag heeft laten zien maar dat hij altijd hun vader blijft” (POH GGZ Jeugd)

"Die hebben allereerste behoefte aan een duidelijke uitleg, psycho-educatie. Omdat een kind natuurlijk anders heel snel een eigen verhaal kan maken en zichzelf sowieso in een schuld kan zetten wat niet oké is dus psycho-educatie is heel belangrijk" (Jeugdprofessional Complexe Veiligheidscaasüistiek)

"Ja, ik denk dat dat ook weer echt op maat is. En het ligt ook aan welke sociale netwerken zij om zich heen hebben natuurlijk. Ik denk gewoon dat het meer maatwerk is" (Projectleider Jeugd, Scholen en Vroegsignalering)

"Ik vind het lastig om in te vullen voor die kinderen, maar ik denk dat ieder kind gewoon wel behoefte heeft aan liefde en gezien worden en geborgenheid" (Groepsmentor Sterk Huis)

"En dat is ook vaak wordt ze afgewezen terwijl eigenlijk ze de behoefte heeft om te kunnen praten en die steun te kunnen voelen van je bent welkom met alles wat er is. Dus ik denk acceptatie is ook wel een heel belangrijk iets in het sociaal netwerk" (Ambulant hulpverlener Sterk Huis)

"Wat misschien nog wel iets is, een kind binnen onze organisatie een groep aanbieden waarin ze met lotgenoten kunnen praten over een ouder in detentie" (Ambulant hulpverlener Sterk Huis)

CONCLUSIE

In dit onderzoek is een eerste verkenning uitgevoerd naar het in beeld krijgen van kinderen met een ouder in detentie in het jeugdlandschap. Hierbij stonden de volgende 3 onderzoeksvragen centraal:

Via welke organisaties in het jeugdlandschap zijn kinderen met een ouder in detentie zichtbaar?

Welke preventie, steun en/of hulp bieden deze organisaties aan kinderen met een ouder in detentie en wat zijn daarbij bevorderende en belemmerende factoren?

Welke ondersteuningsbehoeften hebben kinderen met een ouder in detentie?

Samenvatting en duiding van de resultaten

We concluderen dat veel professionals in het jeugdlandschap kinderen in beeld hebben waarvan een ouder in detentie is. Maar aangezien zij aangeven niet proactief op zoek te gaan naar deze kinderen, is het nagenoeg zeker dat lang niet alle kinderen met een ouder in detentie in beeld zijn. Zeker gezien het aantal kinderen die dit jaarlijks treft in Nederland (25.000; Verhagen-Braspenninckx et al., 2024).

Dit is met name het geval voor professionals in het voorliggende veld. Als deze professionals een kind in beeld hebben, bieden ze wel preventie, steun of lichte hulp aan. Tegelijkertijd weet men vaak niet wanneer er moet worden doorverwezen en waar naartoe, zijn er geen vaste afspraken in de organisatie over hoe deze kinderen in beeld worden gebracht en wordt er veel intuïtief te werk gegaan.

Kinderen en jongeren met een ouder in detentie zijn vooral goed in beeld in de specialistische jeugdhulp. Deze kinderen en jongeren behoren echter tot een specifieke subgroep, waar sprake is van ernstige problemen bij opvoeden en opgroeien (zoals onveiligheid en huiselijk geweld). De hulpverlening voor deze kinderen en jongeren wordt vooral aangeboden op basis van een indicatie of hulpvraag (reactief). Er wordt niet op zoek gegaan naar deze kinderen om vanuit preventief oogpunt specialistische hulp aan te bieden. Dat is verklaarbaar gezien het niet-vrij toegankelijke karakter van deze hulp. Tegelijkertijd zit hier kennis en ervaring over wat kinderen met een ouder in detentie meemaken.

Voor alle professionals geldt: het bieden van steun, preventie en hulp is voor hen maatwerk; elk kind en elke gezinssituatie is anders. Deze hulpverlening varieert in type en intensiteit, afhankelijk van de functie en het takenpakket van de professionals. Als de impact van het

hebben van een ouder in detentie resulteert in bepaalde problematiek, sluit deze vaak aan op bestaande interventies op het gebied van trauma-, gedrag-, sociaalemotionele en/of hechtingsproblematiek. De verschillende soorten steun en hulp die professionals noemden hebben vooral betrekking op vragen en problemen van kinderen en gezinnen en zijn veelal niet specifiek gericht op de doelgroep van kinderen met een ouder in detentie. Hoewel deze hulp en steun relevant is, zouden specifieke elementen toegevoegd kunnen worden om beter aan te sluiten bij de behoeften van kinderen met een ouder in detentie. Denk hierbij aan het bespreekbaar maken van het hebben van een ouder in detentie, het bespreken van praktische uitdagingen zoals bezoek, het mogelijk herstel van de relatie met de gedetineerde ouder, etc. Belangrijk hierbij te vermelden is dat professionals een brede opsomming geven van acties van ondersteuning en hulpverlening waarin ze naar kinderen met een ouder betekenisvol kunnen zijn (zie tabel 4). Het inzetten op het versterken van het sociaal netwerk ontbreekt in deze opsomming terwijl daar net de grootste uitdaging en vaak kracht ligt naar het kind met een ouder in detentie. Relevante steunfiguren binnen dat sociaal netwerk in hun kracht zetten om dergelijke acties op te nemen is duurzamer en rijker aan impact dan professionals die deze acties opnemen.

Professionals in het jeugdlandschap hebben veel zaken benoemen die belemmerend of bevorderend zijn bij het in beeld brengen van de detentie van een ouder en de geboden preventie, steun of hulp. Een aantal dingen vallen hier op:

- de samenwerking met en informatieoverdracht vanuit een PI is vaak beperkt
- er is vaak onduidelijkheid over en terughoudendheid in informatiedeling
- professionals ervaren vaak een gebrek in kennis, vaardigheden en zicht op de sociale kaart.

Eerder onderzoek door het lectoraat 'Transmuraal Herstelgericht Werken' heeft laten zien dat dezelfde barrières ervaren worden door professionals werkzaam in het justitiële/penitentiaire werkveld (Smeenk et al., 2024). Dus zowel van buiten de muren als binnen de muren wil men graag samenwerken in het belang van het kind maar ervaart men belemmeringen.

Implicaties voor praktijk, beleid en onderzoek

Het zou wenselijk zijn om kinderen en gezinnen met een ouder in detentie proactief te signaleren en aan te sluiten bij de behoeften van deze kinderen en de achterblijvende ouder. In dit onderzoek was er een basisschool in een aandachtswijk die zicht had op alle kinderen met een ouder in detentie en gewenste ondersteuning bood. Wat we hieruit kunnen leren is interessant voor beleidsmakers en vraagt nader onderzoek. Denk aan recente voorbeelden zoals in de gemeente Enschede waar gerichte acties zijn naar het zichtbaar maken van kinderen met een oudere in detentie of de gebiedsgerichte acties vanuit Preventie met Gezag.

Vervolgens, wanneer de kinderen en gezinnen in beeld komen, is maatwerk geboden. Welke preventie, steun of hulp het beste passend is, is afhankelijk van de mate van impact van het hebben van een ouder in de detentie op het kind of het gezin. Hoewel professionals deels inzicht konden geven over de behoeften van kinderen en achtergebleven ouders plus

belemmerende en bevorderende factoren, zullen we dat aan henzelf moeten vragen. Het is belangrijk dat kinderen en jongeren zelf aan het woord komen in vervolgonderzoek en dat zij zelf hun eigen ondersteuningsbehoeften, op verschillende momenten, in kaart worden gebracht. Ook het element hoe het sociaal netwerk rond het kind met een ouder in detentie versterken, vraagt om verder onderzoek.

Wat betreft de belemmeringen van buiten de muren naar binnen en andersom: specialistische jeugdhulpinstelling Sterk Huis lijkt hierin een werkwijze gevonden te hebben waarbij het lukt om in het belang van het kind samen te werken. Nadere bestudering hiervan kan interessante informatie opleveren voor andere organisaties in het jeugdlandschap en PI's.

Vervolgonderzoek

Dit verkennend onderzoek biedt een basis voor consortiumvorming binnen het jeugdlandschap. Er zijn diverse contacten gelegd met organisaties in het jeugdlandschap en de lectoraten 'Transmuraal Herstelgericht Werken' en 'Participatieve Innovatie in het Jeugdlandschap' van Avans Hogeschool zullen deze samenwerking met het jeugdlandschap verder uitbouwen in vervolgonderzoek. Een eerste vervolgonderzoek zal zich richten op kinderen die slachtoffer of getuige zijn van huiselijk geweld en waarvan een ouder in detentie verblijft. De volgende doelstellingen staan hierin centraal:

Dit vervolgonderzoek wordt gefinancierd door Stichting Achmea Slachtoffer en Samenleving en heeft een looptijd van 12 maanden.

- Allgood, S. M., Beckert, T. E., & Peterson, C. (2012). The role of father involvement in the perceived psychological well-being of young adult daughters: A retrospective study. *North American Journal of Psychology*, 14(1), 95-110.
- Arditti, J., Lambert-Shute, J. & Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children. *Family Relations*, 52, 195-204.
- Boone, M. (2021). Van zelfdwang naar zachte macht Civilisatie slokt emancipatie. *Justitiële verkenningen*, 47(2), 40-57.
- Burgess-Proctor, A., Huebner, B. M., & Durso, J. M. (2016). Comparing the effects of maternal and paternal incarceration on adult daughters' and sons' criminal justice system involvement: A gendered pathways analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 43(8), 1034-1055.
- Chui, W. H. (2016). Voices of the incarcerated father: Struggling to live up to fatherhood. *Criminology & Criminal Justice*, 16(1), 60-79.
- Cochran, Siennick, S. E., & Mears, D. P. (2018). Social Exclusion and Parental Incarceration Impacts on Adolescents' Networks and School Engagement. *Journal of Marriage and Family*, 80(2), 478-498.
- Claes, B. (2012). *Herstel en detentie. Een etnografisch onderzoek in de gevangenis van Leuven Centraal*. Vrije Universiteit Brussel.
- Claes, B. (2019). Transmuraal herstelgericht werken. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 19(2), 30-46.
- Davis, L., & Schlafer, R. J. (2017). Mental health of adolescents with currently and formerly incarcerated parents. *Journal of adolescence*, 54, 120-134.
- Fowler, C., Rossiter, C., Dawson, A., Jackson, D., & Power, T. (2017). Becoming a "better" father: Supporting the needs of incarcerated fathers. *The Prison Journal*, 97(6), 692-712.
- Geller, A., Cooper, C. E., Garfinkel, I., Schwartz-Soicher, O., & Mincy, R. B. (2012). Beyond absenteeism: Father incarceration and child development. *Demography*, 49(1), 49-76.
- Haskins, A. R. (2015). Paternal incarceration and child-reported behavioral functioning at age 9. *Social Science Research*, 52, 18-33.
- Haskins, A. R., & Turney, K. (2018). The demographic landscape and sociological perspectives on parental incarceration and childhood inequality. In C. Wilderman, A. R. Haskins, & J. Poehlmann-Tynan (Red.), *When parents are incarcerated: Interdisciplinary research and interventions to support children* (pp. 9-28). American Psychological Association.

- Haskins, A. R., Amorim, M., & Mingo, M. (2018). Parental incarceration and child outcomes: Those at risk, evidence of impacts, methodological insights, and areas of future work. *Sociology compass*, 12(3), e12562.
- Jeugdwet. (2014, 1 maart). Overheid.nl. Geraadpleegd op 5 juni 2025, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2014-12-12>
- Kinderombudsman. (2017). *Zie je mij wel? Kinderen met een ouder in detentie*. Utrecht.
- Miller, K. M. (2006). The impact of parental incarceration on children: An emerging need for effective interventions. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 23, 472-486.
- Murray, J. & Farrington, D.P. (2008). Parental imprisonment. Long-lasting effects on boys' internalizing problems through the life-course. *Development and Psychopathology*, 20(1), 273-290.
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage. *The Academy of Management Review*, 23(2), 242-266.
- Reef, J., & Dirkzwager, A. (2020). Experienced severity of imprisonment among fathers and non-fathers. *Journal of Child and Family Studies*, 29, 1659-1668.
- Reef, J., & Doekhie, J. (2022). Fathering in prison: Adjustment and aspirations. In: Bartlett T. & Ricciardelli R. (Red.) *Prison Masculinities, Intrnational Perspectives and Interpretations* (pp. 181-202), Oxon Routledge.
- Reef, J. & Omskerk, N. (2019). *Zorg voor kinderen bij arrestatie van ouders*, Politie en Wetenschap. Den Haag.
- Smeenk, A., Tumer, N., Höing, M., & Claes, B. (2024). Over de randen van de muren: transmuraal herstelgericht werken voor kinderen met een vader in detentie. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 24(1), 61.
- Swisher, R. R., & Waller, M. R. (2008). Confining fatherhood: Incarceration and paternal involvement among nonresident White, African American, and Latino fathers. *Journal of family issues*, 29(8), 1067-1088.
- Tripp, B. (2009). Fathers in Jail: Managing Dual Identities. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 5(1), 26-56.
- Verhagen-Braspennincx, A. C. J., Janssen, J. H. L. J., & Claes, B. (2022). Detentie en vaderschap: Een scoping review. *Proces: tijdschrift voor strafrechtpleging*, 2022(3), 173-184.
- Verhagen-Braspennincx, A., Beijers, G., Janssen, J., & Claes, B. (2024). Incarcerated Fathers and Their Children in The Netherlands: Demographic and Detention Factors That Affect the Father-Child Relationship: A Secondary Analysis. *The Prison Journal*, 104(1), 110-130.
- Wilbur, M. B., Marani, J. E., Appugliese, D., Woods, R., Siegel, J. A., Cabral, H. J., & Frank, D. A. (2007). Socioemotional effects of fathers' incarceration on low-income, urban, school-aged children. *Pediatrics*, 120(3), e678-e685.

- Wildeman, C., & Western, B. (2010). Incarceration in fragile families. *The future of children*, 20(2), 157-177.
- Wildeman, C. (2010). Paternal incarceration and children's physically aggressive behaviors: Evidence from the Fragile Families and Child Wellbeing Study. *Social Forces*, 89(1), 285-309.
- Valk, van der, I., Berg, van der, G., Veldt, van der, M. C., Anthonijsz, I., & Spruijt, E. (2015). *Richtlijn scheiding en problemen van jeugdigen*. Utrecht.
- Yperen, van, T., Hofstede, K., Hageraats, R., Maat, van de, A. (2023). *Andere kijk op groeiend jeugdzorggebruik: Voor een hoopvolle wereld om in op te groeien*. Utrecht.

Onderzoeksrapport 'Als papa vastzit'

©2025 Centre of Expertise Veiligheid & Veerkracht en Centre of Expertise Perspectief in Gezondheid – Avans Hogeschool

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.